

УДК 930.253:929Гончар

О. С. ДУБОВИК*

**ОЛЕСЬ ГОНЧАР У ДОКУМЕНТАХ ЦДАМЛІМ УКРАЇНИ
(до 100-річчя від дня народження)**

У тематичному огляді розглянуто комплекс документів із фондів Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України, що висвітлюють життя і діяльність українського письменника та громадського діяча О. Т. Гончара. Здійснено аналіз первинного потоку інформації, що міститься в окремих фондах.

Ключові слова: О. Т. Гончар; історичне джерело; особові фонди; документи; ЦДАМЛІМ України.

О. Т. Гончар. 1988 р.
ЦДАМЛІМ України. Ф. 34.
Із нових надходжень

3 квітня 2018 р. українська громада відсвяткувала 100-літній ювілей від дня народження патріарха української літератури Олесь Терентійовича Гончара (1918–1995).

У рамках відзначення цього надзвичайного для української національної культури ювілею Центрального державного архів-музей літератури і мистецтва України (ЦДАМЛІМ України) подає загальний огляд документів про О. Т. Гончара.

У центрі уваги – архівні джерела ЦДАМЛІМ України з відомостями про життя, творчість і громадську діяльність письменника.

Про творчість О. Т. Гончара написано багато книг, статей, досліджень. Критика була уважною до його щедрого, яскравого, сильного таланту. Здавалося, все вивчено досконало, розглянуто всі аспекти його багатогранної літературної діяльності. Що можна сказати про О. Т. Гончара нового? Чи немає небезпеки повторення вже сказаного й усталеного?

* Дубовик Сергій Олександрович – науковий співробітник відділу використання інформації документів Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України.

Біографію та громадсько-політичну діяльність О. Т. Гончара значною мірою досліджено, тому в цій статті ми зосередимося саме на джерелознавчому огляді архівних документів письменника, що зберігаються у ЦДАМЛМ України.

За браком місця в межах цієї статті зацентруємо увагу лише на тих джерелах, які, на наш погляд, є найпоказовішими в аспекті відзначення 100-річчя від дня народження О. Т. Гончара. Природно, що переважна більшість джерел зосереджена в особовому фонді письменника «Гончар Олесь (Олександр) Терентійович, український письменник» (ф. № 34). Щодо історії формування цього фонду, то згідно з обліковими даними, надходження архівних документів фонду до ЦДАМЛМ України було здійснено у 1968–1983 рр. особисто О. Т. Гончаром, у 1971 р. – Г. Ф. Яремчуком, у 1981 р. – референтом Київської організації Спілки письменників України (СПУ) Г. Ф. Кучером і редактором газети «Радянська Україна» В. О. Прощановим, а у 1984 р. – дружиною фондоутворювача В. Д. Гончар та фотокореспондентом Г. Я. Волянським. Хронологічні рамки документів фонду охоплюють 1935–1982 рр. На сьогодні фонд складається з 1 опису, що включає 456 од. зб.

До опису увійшли творчі документи О. Т. Гончара, здебільшого це – автографи та авторизовані машинописи з авторською правкою. Серед них – романи: «Дредноути на горизонті» (1957)¹, «Перекоп» (1957–1958)², «Людина і зброя» (1958–1959)³, «Тронка» (1960–1962)⁴, «Собор» (1963–1967)⁵, «Циклон» (1968–1970)⁶, «Берег любові» ([1970], 1975–1976)⁷, «Твоя зоря» (1976–1979)⁸, «Прапорonoсці» (1977)⁹, «Політ» (б/д)¹⁰; повісті: «Щоб світився вогник» (1953)¹¹, «Микита Братусь» (1954)¹², «Маша з Верховини» (1958)¹³, «Японські етюди» (1961)¹⁴, «Бригантина» (1970–1972)¹⁵; кіносценарій «Абітурієнтка» (1971); оповідання та новели: «Чари-комиші» (1957)¹⁶, «Усман та Марта» (1958)¹⁷, «Літньої ночі»¹⁸, «Панорамна земля»¹⁹ (обидва 1959), «Берег його дитинства»²⁰, «Цементний пил»²¹ (обидва 1962), «Двоє в ночі»²², «Кресафт»²³ (обидва 1963), «Omnia Vincit amor» (1963–1964)²⁴, «Березневий каламут» (1965)²⁵, «На косі»²⁶, «Птахи над Бродщиною»²⁷, «Фронтвичка»²⁸, «Чаровниця»²⁹ (усі 1966), «Под далекими соснами» (1970)³⁰, «Пізнє прозріння» (1974)³¹, «Там, на заре» (1975)³², «Орхідеї з тропіків» (1981)³³, «Корида» (1982)³⁴, «Художник утренней зари» (б/д)³⁵; автобіографії: «Рассказ о себе», фрагменти (б/д)³⁶; публіцистичні статті (1960–1972)³⁷; тексти виступів, доповідей, промов (1959–1979)³⁸; спогади про М. М. Ауэзова (1967)³⁹ та Н. С. Рибак (1971)⁴⁰ – всього 51 рукопис.

Епістолярій представлений листами різних осіб до О. Т. Гончара. Коло адресатів, які зверталися до письменника, репрезентоване всіма верствами суспільства: від знаних у письменницько-мистецьких колах особистостей до простих робітників і колгоспників, студентів, учнів.

Велику ціну мають листи, автори яких – творчі люди, активні учасники всього, що відбувалося навкруги них. Так, варто виокремити листи М. О. Абалкіна (1966)⁴¹, В. Є. Александрова (1964)⁴², П. А. Загребельного (1965)⁴³, І. М. Гончара (1966)⁴⁴, Ф. Д. Калиниченка (1952)⁴⁵, В. В. Кочевського (1973)⁴⁶, Д. Ф. Красицького (1962)⁴⁷, Ю. С. Мельничука (1956)⁴⁸, М. Т. Рильського (1962)⁴⁹, М. М. Строковського (1959)⁵⁰. Окремим підрозділом у фонді виділені листи від читачів і прихильників таланту О. Т. Гончара⁵¹. Подивовує й захоплює їх жанрове розмаїття. Серед написаних і надрукованих текстів переважають не ділові, а звичайні епістоли – листи-подяки, листи-запрошення, листи-захоплення, а передусім – листи-прохання. Прохання, з якими зверталися прості люди з великих і малих міст та сіл України до О. Т. Гончара як голови СПУ (1959–1971), депутата Верховної Ради СРСР та УРСР (1959–1986), а частіше – як до простої, чесної, небайдужої людини, не мають нічого спільного з якоюсь вигодою чи наживою. Мова йде в цих листах не про вирішення житлових і побутових справ, одержання престижної роботи, а про героїв його творів, придбання книг, написання дипломних і курсових робіт, надання літературних консультацій, підтримку у розшуку друзів і рідних.

Увесь епістолярій, що нараховує 85 документів, наповнений щирістю, сердечною шаною, наснажений світлою любов'ю до адресата.

Цінні відомості про основні віхи життя письменника увійшли до розділу «Матеріали до біографії фондоутворювача». Значний інтерес представляють документи про вступ до аспірантури (1946–1949)⁵², членські квитки творчих і громадських організацій (1947–1968)⁵³, делегатські квитки, мандати, перепустки, посвідчення на конференції, пленуми, сесії, з'їзди (1947–1977)⁵⁴; засвідчена копія свідоцтва про народження (1951)⁵⁵. Значний масив розділу складають документи про святкування ювілеїв О. Т. Гончара, нагородження та присвоєння йому почесних звань. Серед них – привітання, телеграми, листівки, вітальні листи та адреси тощо (1954–1969)⁵⁶. Зібрані за хронологією, вони послідовно й доволі-таки правдиво відтворюють здобутки письменника. Нарешті, у них рельєфно постає він сам. Так, П. А. Загребельний називав О. Т. Гончара «великим письменником, мудрим чарівником слова, мужнім мислителем»⁵⁷, який, на глибоке переконання А. В. Клоччя належить до «флагманів прози»⁵⁸. За твердженням О. С. Коломийченка він, – «лікар людських душ, співець надій народних та мрій»⁵⁹. Книги цього самобутнього письменника, слушно зауважує О. О. Климчук, як «джерела і маленькі сонця в руках читача»⁶⁰; він, за спостереженням П. Ю. Шабатина, «один із найталановитіших радянських прозаїків, трудолюбивий, вимогливий, добрий і чуйний, мужній і скромний»⁶¹. Наведені висловлювання можна сприймати як епіграфи до листів.

У складі розділу «Матеріали про фондоутворювача» – статті І. С. Бокия, Г. Коренчука, Н. С. Рибачака, П. Скиби, О. С. Юренка та інших авторів про життєвий і творчий шлях О. Т. Гончара, рецензії на його твори (1973–1978)⁶². До цього розділу увійшли також дипломи: журі книголюбів «Робітничої газети» О. Т. Гончару за роман «Циклон» (1970)⁶³ та переможця літературного конкурсу «Зорі Братерства» (1972)⁶⁴.

Значний інтерес представляють численні фотодокументи. Серед них – фотографії О. Т. Гончара: індивідуальні (17 док., 1935–1978)⁶⁵ та групові, на яких зафіксовано письменника у колі державних, громадських і культурних діячів, у т. ч. з І. А. Багмутом, М. П. Бажаном, Я. В. Башем, Л. Д. Дмитерком, І. Ф. Драчем, П. А. Загребельним, Ю. О. Збанацьким, В. П. Козаченком, А. С. Малишком, Д. В. Павличком, К. М. Симоновим, П. Г. Тичиною, А. І. Шияном, М. О. Шолоховим, Д. А. Яремчуком та ін. (35 док., 1953–1981)⁶⁶. Фотознімки зроблено на різних офіційних і урочистих заходах, під час роботи Верховної Ради УРСР, зустрічей із трудовими колективами різних підприємств і установ, з іноземними делегаціями, під час перебування у складі українських урядових делегацій тощо. Окремо виділений альбом із фотографіями зустрічі виборців із депутатом Верховної Ради СРСР О. Т. Гончаром (1979)⁶⁷. Крім фотографій, розділ містить екслібриси О. Т. Гончара роботи художників Є. І. Безніско, І. Крислога, М. Г. Старовойт та ін. (1968)⁶⁸.

О. Т. Гончар із Прем'єр-міністром Індії І. Ганді. Київ, 1982.
ЦДАМЛМ України. Ф. 34. Із нових надходжень

О. Т. Гончар під час візиту до Японії. 1960-ті.
ЦДАМЛМ України. Ф. 34. *Із нових надходжень*

У 1999 та 2006 рр. особовий фонд О. Т. Гончара поповнився новими документами з особистого архіву письменника, які люб'язно передала до ЦДАМЛМ України його дружина В. Д. Гончар. Серед них – верстки та машинописи прозових творів, виступів, доповідей О. Т. Гончара, текстів радіопередач за його участю; листи до О. Т. Гончара від представників творчої інтелігенції, прихильників таланту, установ і організацій; відгуки різних авторів на твори письменника та стенограма диспуту про його творчість. Хронологічні рамки переданих документів охоплюють період із 1940-х до 1990-х років. На разі вони проходять науково-технічне опрацювання, в результаті якого буде складено опис № 2.

Джерельна спадщина О. Т. Гончара – це сотні документів, що зберігаються й в інших фондах ЦДАМЛМ України. Зокрема, до особових фондів письменників А. В. Головка (ф. 18), О. І. Копиленка (ф. 740), М. Ю. Малиновської (ф. 919), Є. С. Шаблювського (ф. 606), А. І. Шияна (ф. 448), перекладачки Т. Й. Стах (ф. 612), художника І. К. Дряпаченка (ф. 1144), мистецтвознавця та театрознавця І. О. Волошина (ф. 1167), фондів СПУ (ф. 590), видавництв «Радянський письменник» (ф. 212) та «Дніпро» (ф. 730) увійшли творчі документи О. Т. Гончара (романи, оповідання, новели, літературно-критичні та публіцистичні статті, тексти доповідей і виступів) за 1946–1984 рр. В особових фондах письменників Г. П. Бойка (ф. 771), Д. П. Гордієнка (ф. 613), С. М. Жураховича (ф. 115), А. І. Кацнельсона (ф. 918), О. В. Килимника (ф. 992), А. С. Малишка (ф. 22), М. М. Медуніці (ф. 1050), Г. А. Наморадзе

(ф. 209), Б. І. Олійника (ф. 916), К. Д. Трофимова (ф. 51) та Г. М. Тютюнника (ф. 966) містяться листи О. Т. Гончара до них за 1946–1992 рр.

Листи до О. Т. Гончара відклалися в особових фондах письменників М. П. Годованця (ф. 42), С. О. Голованівського (ф. 404), Д. П. Гордієнка (ф. 613), В. П. Минка (ф. 738), Г. А. Наморадзе (ф. 209), мистецтвознавця та театрознавця І. О. Волошина (ф. 1167) від названих фондоутворювачів за 1954–1982 рр. У фондах СПУ (ф. 590) та Комітету із Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка (ф. 979) зберігаються документи, що висвітлюють діяльність О. Т. Гончара як громадського діяча, першого лауреата Національної премії ім. Т. Г. Шевченка та Голови СПУ. Репрезентують їх постанови, протоколи, довідки, листи, списки, програми, афіші за 1949–1976 рр.

Значний масив документів про О. Т. Гончара (спогади, роздуми, статті, рецензії) відклався в особових фондах письменників і літературознавців Б. С. Буряка (ф. 701), М. Г. Жулинського (ф. 997), В. П. Іванисенка (ф. 769), Л. М. Коваленка (ф. 878), В. П. Козаченка (ф. 400), Ю. М. Мартича (ф. 1381), Б. І. Олійника (ф. 916), О. О. Сизоненка (ф. 639), Г. М. Тютюнника (ф. 135), І. А. Цюпи (ф. 627), І. К. Чаплі (ф. 982), у фондах видавництв «Дніпро» (ф. 730) та «Радянський письменник» (ф. 212), редакції газети «Літературна Україна» (ф. 911). Хронологічно цей масив документів охоплює 1948–1979 рр.

Великий інтерес викликають фотографії, які висвітлюють головні напрями громадсько-політичної діяльності О. Т. Гончара. Представлені вони в особових фондах письменників і літературознавців Б. С. Буряка (ф. 701), Ю. О. Збанацького (ф. 663), В. О. Коротича (ф. 599), А. С. Малишка (ф. 22), А. М. Ніженця (ф. 150), Б. І. Олійника (ф. 916), С. І. Панька (ф. 951), О. М. Підсухи (ф. 957), Н. С. Рибака (ф. 687), Ф. К. Сарани (ф. 1305), К. Д. Трофимова (ф. 51), А. М. Хорунжого (ф. 266), В. А. Шевчука (ф. 603), М. М. Шумила (ф. 1064), драматурга О. Ф. Коломійця (ф. 720). На них письменник слухає, виступає сам, зустрічається з відомими артистами, політичними діячами, борцями за мир із різних країн світу під час форумів, конференцій, літературно-мистецьких свят, зустрічей, виступів тощо (1950-ті–1980-ті). На фотографіях зібрані у єдиний фокус різні думки, почуття, враження, епізоди, минуле і сучасне. І цей фокус – сам О. Т. Гончар, який мислить, хвилюється, відстоює свою точку зору.

Звичайно, в одному огляді дати повну характеристику всім документам і матеріалам про О. Т. Гончара, що зберігаються у ЦДАМЛМ України, неможливо. Зрештою, сподіваємося, що побіжний огляд сприятиме всебічному науковому осмисленню спадщини митця, яка вражає і викликає повагу, зважаючи на ті питання, які підіймав О. Т. Гончар. Але головною турботою і гордістю письменника завжди була проста людина – вона надихала і живила його творчість. Віру в добро, силу

і мораль українського народу О. Т. Гончар проніс через усе своє життя. Тяжкі моральні випробування не зломили духу письменника. Він завжди залишався вірним собі, своїм принципам, знаходив сили для творчості та активного громадського життя, адже він був серед тих, хто наприкінці ХХ ст. підтримав Народний Рух, студентське голодування, що увійшло в історію як «Революція на граніті»; безпосередньо брав участь у розробленні та прийнятті Закону «Про мови в Українській РСР», який юридично закріпив державний статус української мови; ставав на захист довкілля та архітектурних скарбів України, зокрема, долучився до відбудови Михайлівського Золотоверхого монастиря.

Крім ЦДАМЛМ України, певні зібрання документів О. Т. Гончара та про нього увійшли до складу фондів Центрального державного кінофотофоноархіву України імені Г. С. Пшеничного, Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Центрального державного архіву зарубіжної україніки, Державного архіву м. Києва, державних архівів Дніпропетровської, Запорізької, Полтавської та Київської областей, Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Музею-кімнати імені О. Т. Гончара Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

На честь святкування 100-річчя О. Т. Гончара по всій країні пройшли виставки, читання та вечори пам'яті класика, вийшли в світ численні публікації, знято документальні фільми; 28 березня 2018 р. Укрпошта ввела в обіг художній поштовий конверт з оригінальною маркою із зображенням письменника.

Олесь Гончар своєю творчістю залишається сучасним письменником. Незважаючи на те, що його немає серед нас уже багато років, його діалоги із сучасниками продовжуються.

¹ ЦДАМЛМ України (Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України). Ф. 34. Оп. 1. Од. зб. 280, 281.

² Там само. Од. зб. 418–420.

³ Там само. Од. зб. 412, 413.

⁴ Там само. Од. зб. 2–5, 282, 414.

⁵ Там само. Од. зб. 6, 7.

⁶ Там само. Од. зб. 283.

⁷ Там само. Од. зб. 284–286.

⁸ Там само. Од. зб. 287, 423.

⁹ Там само. Од. зб. 288, 422.

¹⁰ Там само. Од. зб. 421.

¹¹ Там само. Од. зб. 1, 290.

¹² Там само. Од. зб. 290.

¹³ Там само. Од. зб. 290.

¹⁴ Там само. Од. зб. 290.

-
- 15 Там само. Од. зб. 292, 293, 424, 425.
 - 16 Там само. Од. зб. 8.
 - 17 Там само. Од. зб. 11.
 - 18 Там само. Од. зб. 10.
 - 19 Там само. Од. зб. 9.
 - 20 Там само. Од. зб. 432.
 - 21 Там само. Од. зб. 12.
 - 22 Там само. Од. зб. 14.
 - 23 Там само. Од. зб. 13.
 - 24 Там само. Од. зб. 15.
 - 25 Там само. Од. зб. 16–18.
 - 26 Там само. Од. зб. 20.
 - 27 Там само. Од. зб. 21.
 - 28 Там само. Од. зб. 19.
 - 29 Там само. Од. зб. 22.
 - 30 Там само. Од. зб. 426.
 - 31 Там само. Од. зб. 427.
 - 32 Там само. Од. зб. 428.
 - 33 Там само. Од. зб. 429.
 - 34 Там само. Од. зб. 430.
 - 35 Там само. Од. зб. 431.
 - 36 Там само. Од. зб. 23.
 - 37 Там само. Од. зб. 433–436.
 - 38 Там само. Од. зб. 24–36, 38, 295–317, 438–445.
 - 39 Там само. Од. зб. 37.
 - 40 Там само. Од. зб. 437.
 - 41 Там само. Од. зб. 318.
 - 42 Там само. Од. зб. 319.
 - 43 Там само. Од. зб. 325.
 - 44 Там само. Од. зб. 321.
 - 45 Там само. Од. зб. 61.
 - 46 Там само. Од. зб. 328.
 - 47 Там само. Од. зб. 329.
 - 48 Там само. Од. зб. 330.
 - 49 Там само. Од. зб. 334.
 - 50 Там само. Од. зб. 338.
 - 51 Там само. Од. зб. 45–51, 60, 68.
 - 52 Там само. Од. зб. 53.
 - 53 Там само. Од. зб. 54.
 - 54 Там само. Од. зб. 57, 446, 447.
 - 55 Там само. Од. зб. 52.
 - 56 Там само. Од. зб. 73–271, 344–387.
 - 57 Там само. Од. зб. 75. Арк. 31.
 - 58 Там само. Од. зб. 106. Арк. 6.
 - 59 Там само. Од. зб. 76. Арк. 40.
 - 60 Там само. Од. зб. 146. Арк. 11.
 - 61 Там само. Од. зб. 106. Арк. 109.

⁶² Там само. Од. зб. 272, 273, 390–395.

⁶³ Там само. Од. зб. 396.

⁶⁴ Там само. Од. зб. 397.

⁶⁵ Там само. Од. зб. 403, 404.

⁶⁶ Там само. Од. зб. 405–408, 451–456.

⁶⁷ Там само. Од. зб. 452.

⁶⁸ Там само. Од. зб. 277.

The thematic review deals with the complex of documents of the Central State Archives Museum of Literature and Arts of Ukraine, covering the life and activities of Ukrainian writer and public figure O. T. Gonchar. The analysis of the primary flow of information contained in separate collections has been carried out.

Key words: O. T. Gonchar; historical source; personal fonds; documents; the Central State Archive Museum of Literature and Arts of Ukraine.